doi.org/10.31392/UDU-nc-series14-2025-33-07

УДК 378.091.322-021.464:7]:005.336.2

Сергій ГОРБЕНКО [1]

Розвиток особистісних компетентностей студентів у процесі самостійної мистецької діяльності

Компетентнісний підхід є одним із пріоритетних у сучасному освітньому просторі. Зосереджується увага на особистісному типі навчального процесу, цільовій спрямованості підготовки спеціалістів. Особистісна компетентність базується на саморозвитку, самовдосконаленні студентів, практичній самореалізації набутих знань і вмінь. Пропонується визначення сутності особистісної компетентності, механізми, важливі складові та умови її розвитку. Визначено ряд особистісних здібностей майбутніх фахівців, що мають стратегічний характер. Виокремлюються і характеризуються типи самостійної роботи, акцентується увага на важливості модульно-рейтингової системи навчання (диригування, музичний інструмент, вокал, методика музичної освіти; постановка народного, класичного, бального танців; малюнок, рисунок тощо) для розвитку особистісної компетентності студента.

Ключові слова: компетентнісний підхід, особистісні якості, професійний саморозвиток, мистецька освіта, гуманізація, творча активність.

Постановка проблеми. Сьогодні перед системою вищої освіти стоїть завдання пошуку адекватних та ефективних шляхів одержання знань. Одним із них є утвердження основ компетенції кожного фахівця, в тому числі й педагогічного. Саме тому одним із напрямів модернізації освіти в сучасних умовах є широке застосування компетентнісного підходу, що пов’язано з формуванням професійних навичок діяльності в конкретних педагогічних ситуаціях. Компетентнісний підхід органічно поєднується і доповнюється іншими методологічними підходами (системним, діяльнісним, розвивальним, суб’єкт-суб’єктним тощо), створюючи таким чином, підґрунтя для подолання застарілих форм і методів навчання. Слід зазначити, що серед актуальних глобальних тенденцій світової освіти дослідники виокремлюють її неперервність масовість, орієнтованість на задоволення потреб і вподобань особистості, посилення виховної компоненти. У контексті зазначених тенденцій виник новий особистісно орієнтований тип освіти, який спрямований на підтримку фахових особистісних можливостей і бажань студента, надання йому свободи вибору змісту і шляхів отримання освіти, толерантне і взаємоповажливе спілкування з учасниками освітнього процесу тощо. Принципова відмінність компетентнісної освітньої парадигми полягає в цільовій спрямованості вищої освіти, ціннісних орієнтирах суб’єктів навчання, очікуваних результатах освітньо-професійної підготовки майбутніх фахівців [4].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема компетентнісного підходу в контексті фахової підготовки майбутніх спеціалістів висвітлювалась такими українськими вченими як І.Бех, Н.Бібік, О.Дубасенюк, І.Зязюн, О.Пометун, Н.Сідельник, Л.Хоружа та ін. Останнім часом ця проблема знайшла своє відображення в публікаціях мистецького спрямування Т.Борисової, О.Калюжної

[1] © ***Горбенко Сергій Семенович***, Український державний університет імені Михайла Драгоманова. https://orcid.org/0000-0002-2336-2616

(формування мистецької компетентності в учнів закладів загальної середньої освіти); С.Кулікової, М.Михаськової, М.Мороз, О.Олексюк, І. Ратинської, Н.Сулаєвої (пошук інноваційних моделей розвитку фахової компетентності майбутніх учителів мистецьких спеціальностей); Л.Пастушенко, А.Татарінової, Т.Совік (формування технологічної, професійної компетентності студентів-музикантів); Б.Тимків, О.Юрченко (розвиток професійної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва); О. Манюк, А. Мартинюк (методи формування мистецьких компетентностей) та ін.

Значна увага приділяється науковцями вивченню різних напрямків самостійної роботи студентів в процесі набуття компетентнісних якостей. Важливими її аспектами є здатність до самовизначення, творчого самовираження, саморозвитку та самоосвіти (І.Зязюн); реалізація основних підходів, методів та форм організації самостійної роботи у сучасній педагогічній практиці (В.Буряк, В.Король О.Олексюк, Н.Миропольська, В.Мусієнко, О.Ярошенко); організація самостійної роботи студентів в умовах особистісно-орієнтованого навчання (В.Луценко, І.Полубоярина); організація самостійної навчальної діяльності студентів ЗВО (О.Малихін); принципи художньо-методичної культури викладача мистецьких дисциплін (Г.Падалка, Г.Сотська); системний підхід в організації самостійної роботи студентів (К.Бабенко, Л.Клименко, О.Олексюк,); управління самостійною пізнавальною діяльністю студентів (В. Бондар, В. Паламарчук, М. Солдатенко) та ін.

Мета статті полягає в обґрунтуванні та розкритті важливих факторів, що впливають на розвиток особистісної компетентності студента і місця в ній самостійної мистецької діяльності.

Виклад основного матеріалу.

В «Енциклопедії освіти» компетенція трактується як «відчужена від суб'єкта, наперед задана соціальна норма до освітньої підготовки учня, необхідна для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері» [1, с.409]. Результатом набуття компетенції є компетентність, «яка на відміну від компетенції передбачає особистісну характеристику, ставлення до предмета діяльності» [там само]. Якщо вести мову про навчання, то це коло питань, у яких індивід достатньо обізнаний. Він здатний практично діяти, застосовувати досвід успішної діяльності в певній галузі. Важливим завданням закладів вищої освіти є не лише якісна професійна підготовка кадрів, а й формування особистісної компетентності студентської молоді, виховання в неї моральної за змістом та активної за формою життєвої позиції.

Аналіз змісту поняття «компетентність» та досвід нашої педагогічної роботи свідчить, що вона формується, розвивається і проявляється в процесі конкретної діяльності, включає як основні характеристики, так і знання та досвід.

Значне місце у даному процесі займає самостійність, активізація механізмів загального і професійного саморозвитку індивіда. У цьому зв'язку можна говорити про те, що компетентність є «вмінням та культурою здійснення певної діяльності»[5]. Але такі вміння у кожної людини мають особистісний характер і проявляються в процесі активних самостійних дій людини, спрямованих на її розвиток. Це означає, що ми можемо виокремити *особистісну компетентність* яка, з нашої точки зору, базується на «самостях», прагненні індивіда до постійного

підвищення своєї освітньо-фахової компетентності через саморозвиток, самовдосконалення, самореалізацію, саморегуляцію тощо.

Спробу розробити цілісну модель особистісної компетентності здійснив американський психолог, автор теорії потреб David Mcclelland. На його думку, основна потреба індивіда проявляється в бажанні демонструвати свою компетентність. Він виділив та схарактеризував кілька її рівнів: до *першого* відніс інструментальні знання і навички; до *другого* – соціальні та комунікативні уміння, здатність орієнтуватися в середовищі; *третій рівень включав* норми, цінності, стандарти поведінки, моральні критерії, володіння правилами етикету і самооцінку своїх дій [6].

Під «особистісною компетентністю» майбутнього фахівця мистецького напряму (музика, хореографія, образотворче мистецтво) нами розуміється

інтегральна характеристика майбутнього фахівця, єдність теоретичної та практичної готовності до професійної діяльності. Причому, педагогічна і мистецька складові є інтегральним чинником, підставою для об'єднання усіх фахових знань і вмінь. Ця інтегральність засвідчується його здатністю свідомо мотивувати, організовувати, регулювати, контролювати та адекватно оцінювати результативність своєї життєдіяльності й укладених в неї особистісних зусиль.

За нинішніх умов критеріями оцінки стану сформованості особистісної компетентності слугують такі фактори, як міра реалізації майбутнім фахівцем свого інтелектуального, емоційно-ціннісного, духовно-морального, вольового та рефлексивного потенціалів; прояви самостійного мислення і практичних дій, творчої активності, високої продуктивності навчальної та педагогічної діяльності тощо. Тож освіта не можлива поза зверненням до розвитку особистісних якостей індивіда, але важливо визначитись із роллю, що відводиться їй – *мети чи засобу*.

Особистісна компетентність як складова фахової компетентності, набуває в практичній роботі якісно нового змісту. Механізмами розвитку цього феномену є рефлексія, смислотворення, свобода вибору, автономність, відповідальність, творчість тощо. Студент за цих умов постає середовищем становлення і розвитку якісно нового особистісного досвіду, особливістю якого є спрямованість саме на *мету* діяльності.

Ми розглядаємо особистісну компетентність як характеристику студента з боку оволодіння комплексом професійно значущих особистісних якостей: здатність до самовизначення, творчого самовираження, саморозвитку та самоосвіти, уміння самостійно здійснювати доцільні види дій, спрямовані на особистісний, творчий розвиток майбутнього фахівця.

Окрім того, процес розвитку особистісної компетентності, на наш погляд, включає, *по-перше,* створення в навчальному закладі середовища, для якого характерна високогуманна творча атмосфера та співпраця. *По-друге*, сприяння організації освітнього процесу такого змісту, котрий забезпечував би вільний розвиток студента в ході освоєння фахових мистецьких дисциплін (музичних, хореографічних, образотворчих). *По-третє*, набуття професійних якостей, основою яких є високий рівень сучасних знань, навичок, способів мислення набутих мотивованою самостійною діяльністю.

У контексті особистісно орієнтованого навчання до особистісних компетентностей майбутнього фахівця мистецького профілю ми відносимо

сформованість ставлень до сучасних завдань мистецько-освітнього процесу, які проявляються в ряді здатностей студента і мають стратегічний характер:

- виявляти людські риси і мистецькі здібності тих, хто навчається, зародки їх духовно-естетичної позиції;
- включати життєвий досвід до процесу сприймання творів мистецтва;
- усвідомлювати необхідність та особливості практичної вибудови суб'єкт-суб'єктних стосунків між учасниками мистецько-освітнього процесу;
- усвідомлювати і реалізовувати на практиці систему оцінювання навчальних досягнень індивіда на основі творчої самостійності;
- вільно управляти особистою фаховою діяльністю, реагувати на педагогічні інновації, технології, методичні прийоми які можуть бути реалізовані ним у його власній діяльності;
- виявляти інтерес та здатність до самостійного набуття професійних знань, умінь і навичок та сформувати особистісне ставлення до сучасних завдань мистецької освіти.

Однією з головних навичок, яка має бути притаманна кожному високо кваліфікованому фахівцю в будь-якій галузі, є здатність до самостійної діяльності. Самоосвіта у вищому навчальному закладі – це цілеспрямована систематична пізнавальна діяльність студента, яка слугує для вдосконалення арсеналу його компетентностей, задоволення потреб у самореалізації, підвищення освітньо-професійного і науково-методичного рівнів [2]. Особливого значення вона набула з об'єктивних та суб'єктивних причин в останні роки. Основна її мета полягає в тому, щоб навчити студентів самостійно опрацьовувати, аналізувати і осмислювати навчальний матеріал; формувати у них пізнавальну активність, потребу безперервного самостійного поповнення сучасних знань і вмінь. Тобто підвищувати рівень своєї особистісної компетентності.

Один із засновників гуманістичної психології Абрахам Маслоу вказував на те, що серед усіх основних потреб особистості найвище місце займає потреба в самоактуалізації. Він наголошував, що «всі самоактуалізовані люди прагнуть розібратися в собі»[3, с.18]. Людина прагне максимально реалізувати свій потенціал здібностей, щоб самоствердитись за рахунок включення цілого комплексу особистісних функцій – рефлексії, колізійності, мотивації, смислотворчості тощо. Самостійність навчає студентів бути вільними учасниками навчального процесу, здатними приймати рішення, визначати пріоритети та розпоряджатися своїм часом. Як свідчать наші спостереження, це потребує додаткових фахових якостей, які значною мірою сконцентровані у понятті «особистісна компетентність» і відносяться до найважливіших напрямів гуманізації мистецько-освітнього процесу.

У навчально-науковій літературі наголошується на існуванні ряду типів і видів самостійної роботи студентів. Ми виокремлюємо три таких типи.

Перший включає домашні завдання, що передбачають опрацювання інформаційних джерел, підручників, посібників, конспектів лекцій та ін. Спільним для цього типу є те, що у всіх завданнях повинен бути представлений спосіб виконання.

Другий тип передбачає формування знань, які дозволяють розв'язувати типові завдання, так звані знання-копії. При цьому самостійна діяльність студента полягає у відтворенні і частковому реконструюванні, зміні структури і змісту засвоєної раніше навчальної інформації. До самостійних робіт такого характеру

можна віднести, наприклад, написання курсових робіт з методики музичної освіти, анотацій на хорові твори, спеціально підготовлені домашні завдання з приписом алгоритмічного характеру. Характерна особливість цього типу полягає в обґрунтуванні мети, шляхів її досягнення і відповідних методів.

Третій тип передбачає створення передумов для творчої діяльності студентів, накопичення і прояв нового для них досвіду на базі раніше засвоєного. Цей тип самостійних робіт реалізується, як правило, при виконанні завдань науково-дослідного характеру, включаючи курсові та дипломні (бакалаврські, магістерські) роботи з усіх мистецьких спеціальностей.

Як свідчить наш досвід, процес розвитку особистісної компетентності в ході самостійної діяльності передбачає здійснення комплексу наступних дій:

- створення педагогічного середовища для вільного інтелектуального, емоційного і творчого зростання кожного студента, продуктивної самоактуалізації та умов для формування його уявного та реального професійного «Я» [2];
- стимулювання майбутніх фахівців до постійного професійного саморозвитку, пошуку та засвоєння знань, умінь і механізмів свого фахового самовдосконалення на основі нової освітньої парадигми;
- опора на сучасні гуманістичні технології мистецького навчання, що базуються на мотивації до самостійного набуття знань;
- надання майбутнім спеціалістам можливості самореалізації власного творчого потенціалу в процесі освоєння ними фахових дисциплін;
- орієнтація на самобутність і неповторність кожного студента, налагодження атмосфери віри у його професійні можливості.

Ефективний розвиток особистісної компетентності в процесі самостійної діяльності студентів потребує певного методичного забезпечення, до якого відносимо: програми з усіх навчальних дисциплін; інструктивно-методичні матеріали (рекомендації, вказівки, тексти практикумів тощо); інформаційні ресурси (інтернет, довідники, підручники, навчально-методичні посібники та ін.); наукова, фахова періодична література; теми науково-дослідницьких проєктів і методичні рекомендації щодо їх виконання; теми рефератів чи доповідей; завдання до практичних і семінарських занять з методики музичної освіти, методики постановки танців, контрольних робіт і тестів з хорознавства для самоконтролю з боку студентів та ін.; зразки оформлення самостійних завдань та критерії їх оцінювання.

Важливе місце в розвитку особистісної компетентності студентів належить *модульно-рейтинговій системі* організації навчання, яка вимагає в значній мірі самостійної підготовки та усвідомлення її важливості. В педагогіці навчальний модуль – це функціональний вузол освітнього процесу, цілісний блок інформації, який оптимізує розвиток того, хто вчиться, контролює і підвищує рівень компетентності.

Модульно-рейтингова організація навчання за своєю суттю базується на засадах суб’єкт-суб’єктної, толерантної, партнерської педагогіки. Інтенсивність свого навчання, індивідуальну програму одержання знань визначає сам студент за допомогою викладача. Навчання має рівномірно розподілений, послідовний характер та убезпечує, значною мірою, здобувача вищої освіти від професійної непридатності після завершення навчання. Ця система активізує і стимулює

самостійну роботу студентів, робить її ритмічною та систематичною впродовж семестру; має значний вплив на формування позитивної мотивації навчальної діяльності, орієнтує на самостійну пошукову діяльність, змагальність; сприяє компетентнісному розвитку особистості, зменшує навантаження під час іспитів та заліків. Самостійне виконання модульних завдань студентом сприяє його активності, відповідальності, творчості.

Висновки. Отже, особистісна компетентність є інтегральною характеристикою майбутнього фахівця мистецького напряму, яка засвідчується його здатністю свідомо мотивувати, організовувати, регулювати, контролювати та адекватно оцінювати результативність своєї фахової діяльності. Вона характеризується розвитком власних рефлексивних рис, мірою самостійно вкладених у неї особистісних зусиль, набутим досвідом творчо самовиражатися, реалізовувати потенційні можливості, орієнтуватися на духовні цінності, самостійно добувати знання та домагатися фахового успіху. У подальших дослідженнях цього напряму значну увагу слід приділити організаційно-методичному аспекту розвитку особистісної компетентності студентів на основі їх самостійної діяльності, важливо розробити ряд методичних рекомендацій, методик об'єктивного самоконтролю навчальних досягнень майбутніх фахівців. Самостійна робота, таким чином, поступово перетворюється з важливої форми навчального процесу на його основну.

Література:

1. Енциклопедія освіти /Акад. пед. наук України; гол. ред. В.Кремень. (2008). К.: Юрінком Інтер, 1040 с.

2. Ісаєва С.Д. Соловей Н.В. Летуновська І.В. (2023) Самостійна робота студентів як запорука ефективної організації навчального процесу у вищих закладах освіти *Грааль науки.* № 28. С.45-48.

3. Маслоу А. (1994) Самоактуализация личности и образования / Пер. с англ, предисл. Г.Балла. Киев-Донецк, 49 с.

4. Румянцева С., Дреєва Ю. (2020) Сутність та зміст фахової компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. №70, Т.3. С.222-226.

5. Яланська С.П. (2012) Творча компетентність педагога як умова ефективності професійної діяльності. *Естетика і етика педагогічної дії. Збірник. наук. праць.*Київ-Полтава,№4.С.74-85.

6. McClelland D. (1961) Theory of needs. http://www.12manage.com/methods_mcclelland_theory_of_needs.html

Serhii HORBENKO

Development of students' personal competencies through independent artistic activities

The article addresses the issue of the competency-based approach in the professional training of students in the field of arts. A theoretical analysis is conducted on the pedagogical works of renowned Ukrainian scholars such as I. Bekh, N. Bibik, O. Dubaseniuk, I. Zyazyun, O. Pometun, M. Mykhaskova, M. Moroz, O. Oleksiuk, and N. Sulaieva. Based on their findings, it can be asserted that the competency-based approach is one of the priorities in today's educational space. It is argued that the fundamental difference of the competency-based educational paradigm lies in the goal-oriented nature of higher education, the value-based orientation of learners, and the expected outcomes of students' educational and professional training. Personal competence is interpreted as an integral characteristic of a future specialist, demonstrated through their ability to consciously motivate, organize, regulate, control, and adequately assess the effectiveness of their life activities and the personal efforts invested.

The article advocates the idea that a key task of higher education institutions is not only to ensure high-quality professional training but also to foster the development of students' personal competence and to nurture a morally grounded and actively engaged life stance. The criteria for assessing the level of personal competence formation include the extent to which a future specialist realizes their intellectual, emotional-value, spiritual-moral, volitional, and reflective potential; displays independent thinking and practical actions, creative activity, and high productivity in academic and pedagogical endeavors. It is shown that in today's context, personal competence is based on "self-" processes, such as the individual's desire for continuous improvement of their educational and professional competence through self-development, self-improvement, self-realization, and self-regulation.

The article emphasizes the personal type of the educational process and the goal-oriented training of specialists. A range of strategically important personal abilities for future professionals is identified, such as: recognizing the human qualities and artistic abilities of learners; integrating life experience into the process of perceiving works of art; understanding the necessity and specific nature of building subject-subject relationships among participants in the artistic-educational process; creating a developmental environment within the learning process; effectively managing one's professional activity; demonstrating interest and ability in independently acquiring professional knowledge, skills, and abilities; and forming a personal attitude toward the current objectives of art education. Types of independent work are highlighted and described, with particular attention given to the importance of the modular-rating system of instruction (conducting, musical instrument, vocal performance, methods of music education; staging of folk, classical, and ballroom dances; drawing, sketching, landscape painting, etc.) in fostering students' personal competence.

Keywords: competency-based approach, personal qualities, professional self-development, art education, humanization, creative activity.

References:

1. *Encyclopedia of Education* / National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine; Chief Editor V. Kremen. (2008) Kyiv: Yurinkom Inter, 1040 p.
2. Isaeva S.D., Solovey N.V., Letunovska I.V. (2023) Independent Student Work as a Key to Effective Organization of the Educational Process in Higher Education Institutions. *Graal of Science*. No. 28. S. 45–48.
3. Maslow A. *Self-Actualization of Personality and Education* / Trans. from English, Preface by G. Ball. Kyiv-Donetsk, 1994. 49 p.
4. Rumyantseva S., Dreieva Yu. The Essence and Content of Professional Competence of Future Music Teachers. *Pedagogy of Forming a Creative Personality in Higher and General Education Schools*. 2020. No. 70, Vol. 3. S. 222–226.
5. Yalanska S.P. Teacher's Creative Competence as a Condition for the Effectiveness of Professional Activity. *Aesthetics and Ethics of Pedagogical Action*. Collection of scientific works. Kyiv-Poltava, 2012. No. 4. S. 74–85.
6. McClelland,D.(1961)Theoryofneeds.http://www.12manage.com/methodsmcclelland_theory_of_needs.html.